

Неурядова старшина Полтавського полку в другій половині XVII – першій третині XVIII ст.

Досліджується становлення неурядової старшини у другій половині XVII ст. та персональний склад військового товариства Полтавського полку в указаний період.

Ключові слова: *неурядова старшина, уряд, військове товариство, значний товариш полку, Полтавський полк.*

На становлення і розвиток Полтавського полку вплинула близькість до Запорозької Січі. Тому й еволюція неурядової старшини на Полтавщині має свої особливості. Тут значно яскравіше проявляються і довше зберігаються демократичні тенденції, що проявляються перш за все у зрівнянні військової спільноти терміном «козак». Проте основні витоки і причини формування неурядової старшини на теренах Полтавського полку цілком співпадають із загальними для всіх козацьких полків цієї доби. На думку Л. Окіншевича, військове товариство з'явилося перш за все на Стародубщині і Чернігівщині, де після 1648 р. залишилася численна шляхта [16, с.30–37]. Цей висновок вченого, який вважав південні полки, зокрема, Полтавський, тереном, на якому військово товариство сформувалося пізніше, ніж на півночі, суперечить джерельним даним. Документи свідчать, що корінні полки, створені у 1625 р., стали тим полем, на якому виникали всі козацькі інституції, що надалі поширювалися на новостворені військово–адміністративні одиниці. Полтавський полк навіть створюється раніше Стародубського, який виокремився близько 1656 р.

Опубліковані та архівні документи щодо Полтавського полку дозволяють доволі детально, в персоналіях дослідити історію місцевої неурядової старшини, що й має на меті дана публікація. Цьому завданню слугують опубліковані В. Модзалевським три випуски актових книг полтавського городского уряду XVII ст., неопубліковані актові книги, що зберігаються у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі ІР НБУВ), та інші документи українських і російських архівів [1–8]. Так склалося, що з усіх полків найкраще збереглися системні акти Полтавського і Стародубського полкових урядів XVII ст. Це змушує істориків брати за приклад і вибудовувати порівняння саме цих полків у своїх дослідженнях. Поширення висновків дослідження двох полків на всю Гетьманщину не завжди коректне. Проте деякі закономірності формування неурядової старшини, виведені на основі згаданих документів, сумнівів не викликають. Вони підтверджуються іншими документами в усіх полках Гетьманщини.

Завдяки збереженим актам Полтавського полкового суду, що починаються з 1664 р., впевнено можна стверджувати про наявність сформованого військового товариства у полку в 60–х роках XVII ст. Отже процес мав розпочатися значно раніше, що хронологічно співпадає з формуванням військового товариства в інших полках.

Неурядова старшина у вигляді військового товариства у козацькій державі середини XVII ст. мала свої витоки з двох потужних джерел тих часів, що передували Національно–визвольній війні. По–перше, на її формування вплинула традиція польсько–литовського затяжного війська, де існував інститут товаришів. По–друге, не менший вплив мали традиційні структури Запорозького Війська, де товариші – це старовинні повноправні козаки – учасники рад, на відміну від неповноправних козаків–новобранців. Запорозька традиція зберігається і розвивається в середині XVII ст. у системі називання всіх козаків сотні чи полку товариством і виділення серед них «найзнатніших товаришів» [19].

Терміни «товариш», «товариство» і розуміння останнього як лицарського стану міцно закріплюється не лише серед шляхти, а й серед загалу низового і реєстрового козацтва, а пізніше оригінально еволюціонує в часи існування козацької держави.

Відкритим залишається питання про етапи становлення значного товариства до середини XVII ст. Вважаємо, що для того, щоб у Москві в 1654 р. документи зафіксували усталений, формальний поділ на військових товаришів і козаків, мало минути значно більше, ніж шість років [15,с.427]. У структурі козацького війська з кінця XVI ст. існував неформальний поділ товариства на знатних і просто козаків, що міг привести до появи прототипу більш пізнього «значного товариша». Із часом козацтво, маючи станові привілеї, починає вимагати їх реалізації в політичному та правовому вимірі. Наприклад, так трапилось у червні 1632 р., коли козацьке посольство на конвокаційний сейм заявило про своє право брати участь у виборі короля на підставі того, що є частиною Речі Посполитої [21,с.186–187; 22,с.793;23,с.110]. І хоча старшині було грубо відмовлено в її домаганнях, усе ж ця спроба засвідчує зрілість козацтва.

Не знайдено документальних згадок про спроби легітимації неформального поділу козацького товариства у 30–40-х роках XVII ст., але це не означає, що такий процес не відбувався. Можливо, в переломних 1648–1649 рр. право переможця узаконюється в усіх сферах, підтверджуючи і вже існуючий неформальний поділ у товаристві.

Ієрархія неурядової старшини другої половини XVII ст. була значно складнішою, ніж та, що описана в науковій літературі. Її низову ланку в усіх полках складали товариші сотень, яких дослідники зазвичай прирівнюють до рядових козаків. До зрівняння рядового козака і товариша сотні підштовхувала існуюча у XVI–XVII ст. традиція називати всю козацьку спільноту товариством, так само, як термін «козак» однаково стосується як рядового, так і полковника, і навіть гетьмана. Проте документи другої половини XVII ст. і, зокрема, присяги 1676 і 1682 рр. чітко розділяють рядового козака і товариша сотні [3;4]. Ця традиція в дещо розмитому вигляді зберігається в перші два десятиліття XVIII ст., про що свідчить присяга козацьких полків 1718 р., зокрема, Чернігівського [12]. А найдовше її зустрічаємо у Глухівській сотні Ніжинського полку – у 40–50-х роках XVIII ст. [18,с.274–275]. Вищі сходинки в ієрархії неурядової старшини XVII ст. займали значні товариші полку і значні військові товариші.

Одним із чинників, що впливав на становлення неурядової старшини у середині XVII ст., була присутність заслужених, знатних козаків на урядах різного рівня. Участь козака через товариську раду в справах сотенного уряду включала його до товаришів сотні, вищих від рядових козаків [1,арк.117зв.;10,с.75;11,с.73]. Відповідно участь у справах полкового уряду забезпечувала заслуженому козаку належність до військового товариства полку або, інакше, значного товариства полку. Ймовірно, на ранньому етапі становлення козацької держави, до 80-х рр., участь у справах генерального уряду виводила товаришів на рівень значних військових. У цей час, до 90-х рр. XVII ст., тривале перебування у статусі значного товариша полку також долучало особу до числа значних військових товаришів. Певний час у певному полку в документах товариш називався то «значним полку», то «значним військовим». Об'єднувалися ці категорії узагальнюючим терміном «військове товариство полку». Не існувало й замкненості товариства певним (сотенним чи полковим) рівнем. У часи відсутності жорстких соціальних меж, як це було протягом другої половини XVII ст., багато залежало від самої людини, і товариш сотні через уряд піднімався до рівня товариша полку.

Варто зауважити, що належність козака до певної категорії товариства визначала традиція. Вона тривалий час не підтверджувалась окремими офіційними документами на кшталт універсалів чи патентів на звання неурядової старшини XVIII ст.

Акти Полтавського городского уряду дозволяють дослідити участь у справах полкового уряду і персональний склад значного товариства полку. Вибрані дані винесені в таблицю №1.

Таблиця № 1.

**Військове товариство полку другої половини XVII ст.
за актами Полтавського полкового уряду**

дата	Товариство присутнє на полковому уряді
Актовые книги Полтавского городского уряда XVII века. Под ред. и примечания В. Л. Модзалевского. Вып. I. Справы поточные 1664 – 1671 годов. – Чернигов, 1912	
12.12.1664	Андрій Свистун, Семен Федорович, Семен Ктитор, Федір Бутко, Клим Чорнушенко, Микита Андрійович, Дахно Чамаренко товариство на уряді (с. 5)

26.09.1664	Іван Браїлько, Гринець Трихваненко, Прокіп Нагуленко, Кузьма Наумович, на уряді полковому (с. 7). Тимош Род товариш війська Запорозького
1664	Юсип Іскренко, Іван Красноперич, Стефан Чамарин брат, Михайло Присяжний на уряді (с. 8)
2.12.1664	Клим Чорнушенко, Артюх Кудря, Степан Мосцевий, Василь Стеценко товариство на полковому уряді (с.15). Іван Лебозинський Целюрик товариш війська Запорозького
8.12.1664	Клим Чорнушенко, Микита Андрійович з товариства на уряді (с.16)
27.01.1665	Іван Твердохліб, Андрій Римар, Петро Кисіль, Федір Бутко, Іван Целюрик, Хома товариство на уряді (с.18)
18.01.1665	Курило Охрімович, Клим Чорнушенко, Хведір Станіславський на уряді (с.19)
10.03.1665	Дем'ян Гуджол, Клим Чорнушенко, Сава Заєць, Олешко Кованка товариство на уряді (с.23)
17.03.1665	Дем'ян Гуджол, Іван Твердохліб, Кирик Пушкаренко товариство на полковому уряді (с.24)
2.04.1665	Демко Яковенко, Степан Петрашенко, Іван Обеденко, товариство (с.25)
28.03.1665	Манець Федоренко, Іван Перепилиця, товариство (с.27)
30.03, 16.04.1665	Іван Перепилиця, Артюх Донець, Іван Твердохліб, Герасим Чамара, Іван Юриченко, Роминча Старий (с.28)
9.06.1665	Григорій Федорович, Савка Педошенко товариство (с.34)
19.06.1665	Дем'ян Гуджол, Наум Гуджол, Кузьма Рабуха, Василь Калюжний (с.38)
2.07.1665	Клим Матвієнко, Прокіп Левенець, Федір Бутко, Ярема Бабанський (с.40)
2.08.1665	Євтух Витязенко, Леско Черняченко, Манець Федорович на уряді (с.44)
27.09.1665	Гринець Трифаненко, Корній Трифанов зять, Мартин Ляхович, Яків Вязовський товариство, (с.47)
1669	Олешко Кованка, Стенко Петрашенко, Хведор Жученко, Прокоп Левенець на уряді (с.50)
5.10.1669	Якушка Говтвянський, Олешко Кованка, Манець Федорович, Мойсей Городниченко, Остап Супруненко, Прокіп Левенець, Степан Литовчин товариство (с.50) Стефан Хрибтиченко товариш наш
26.10.1665	Клим Чорнушенко товариш наш Полтавський (с.55)
13.11.1665	Федір Бутко, Ярема Ружинський (с.59)
12.08.1665	Наум Гуджол, Іван Донець, Кузьма Рябуха, Грицько Чалий (с. 62)
28.02.1666	Олешко Кованка, Прокіп Левенець, Гнат Таран Запорожець, Андрій Довгополий, Кузьма писар бувший полтавський на уряді (с.67)
8.03.1666	Захарка Максимович, Михно Дащенко, Клим Чорнятенко обивателі Будиські зацні товариші на уряді (с.69)
10.04.1666	Артем Москаль, Прокіп Чигиринець товариство на уряді (с.72)
26.08.1666	Ісай Артеменко товариш війська Запорозького (с.83)
20.10.1666	Тимош Гаєвський, Манець товариші на уряді с.85
15.03.1667	Клим Матвійович, Гринець Трифаненко, Манець Федорович на уряді полковому, до них долучились прислані від гетьмана військові товариші Петро Левенко та Михайло Харитонович (с.87)
27.03.1667	Наум Куджол товариш наш Полтавський (с.90)
25.05.1667	Манець Федорович, Клим Матвієнко, Леско Чамаренко, Хвесько Коваль товариство на уряді (92)
2.07.1667	Михайло Стефанович Гончар, Олексій Солдат, Гринець Трихваненко, Іван Пустог'вар, Лучка на уряді (с.97)
17.07.1667	Прокіп Левенець, Василь Прокопенко товариство на уряді (с.99)
19.08.1667	Андрій Денисенко, Прокіп Левенець, Йосип Нащинський, Федір Дяченко, Стефан Бабин, Манець, Лук'ян Резник на уряді (с.103)
28.08.1667	Сава Педашенко, Ярема Марченко, Семен Криловець, Панас Іванищенко на уряді (с.105)
14.10.1667	Стефан Голик товариш Війська Запорозького і обиватель новосанжарівський (с.106)
17.09.1667	Наум Куджол, Ромашко Сліпий на уряді (с.108)
18.10.1667	Стецько Петрашенко, Іван Шершень на уряді (с.114)
18.11.1667	Пилип Петренко товариш війська Запорозького, обиватель с. Івончинець (с.117)
2.11.1667	Лесько Черняченко, Семен Кочуй на уряді (с.119)
11.1667	На генеральному уряді в.т. Стефан Гречаний обиватель гадяцький (с.122)
12.1667	Хома Проскурин, Лесько Черняченко, Грицько Витязенко, Микита Андрієнко товариство на уряді (с.124)
7.02.1668	Герасим Прогонський, Сава Гнатенко на уряді (с.128)
29.02.1668	Клим Чорнушенко, Манець Федорович, Лесько Світличний на уряді (с.130)
15.06.1668	Михайло Гончар, Клим Матвієнко на уряді (с.132)
28.06.1668	Гаврило Куренювського хутора, Радко, Невудничого зять, Іляш Дудка товариство (с.135)
30.06.1668	Стефан Обед, Лучка Веприцький, Клим Бридня, Іван Мезиненко (с.136)

30.09.1668	Демко Яковенко, Михайло Стефанович, Петро Мисенко, Манець Федорович, Артем Іванович, Андрій товариство на уряді (с.142)
6.02.1669	Філон Горкуша, Демко Яковенко, Іван Красноперич, Артюх Васильович, Семен Краснокуцький, Мартин Ляховчин, Лука Веприцький товариство на уряді (справа про вбивство зятем Д.Кгуджола Стефаном Гонтовим свого вівчара) с.144
12.02.1669	Лук'ян Масенко, Василь Лученко, Герасим Чалий, Іван Росоха, Андрій Рибець, Манець Федорович, Демко Кривошапка товариська рада на уряді с.146
1.03.1669	Демко Яковенко, Манець Федорович с.147
24.03.1669	Мартин Буцький, Лучка Веприцький товариська рада на уряді с.149 Пан Ярема Федькович товариш і обиватель м.Яреськи
17.05.1669	Демко Кривошапка товариство на уряді с.152
18.06.1669	Стецько Петрашенко, Іван Росоха товариші с.154
5.07.1669	Сава Заєць
10.07.1669	Кость Кублицький, Тимош Гаєвський, Кирик Пушкаренко товариство на уряді с.156
12.08.1669	Петро Мисенко, Клим Матвієнко с.159
23.08.1669	Петро Мисенко. Манець Федорович, Олешко Кованка, Андрушко Локушчин товариство на уряді с.160
26.08.1669	Василь Лученко, Андрій Довгополий, Ясь Завадовщенко, Юсип Тимченко на уряді с.161
13.09.1669	Пани Герасим Прогонський, Сава Заєць, Іван Твердохліб, Іван Мезиненко товариство с.163
10.1669	Артюх Донець, Кирик Пушкаренко, Кость Кублицький, Микита Андрійович, Іван Лабузинський, Іван Лозицький. Остап Андрійович на уряді с.165–168
13.11.1669	Кость Кублицький, Іван Лабузинський, Лесько Портний, Радко Мезиненко на уряді с.171
27.11.1669	Дем'ян Гуджол, Мартин Ляховчич, Гаврило Барабашчин с.173
12.1669	Федір Жученко, Тиміш Гаєвський, Микита Андрійович, Іван Лабузинський с.175
01.1670	Клим Чорнушенко, Іван Лабузинський с.177
28.05.1661	Демко Кривошапка, Олешко Кованка, Герасим Прогонський, с.178
26.01.1670	Кость Кублицький, Паско, Гаврило Барабаш, Іван Лабузинський, Прокіп Левенець на уряді (с.180)
15.04.1670	Андрій Рибець, Герасим Чамара на уряді с.182
14.06.1670	Дем'ян Гуджол, Михайло Гончар, Кость Кублицький, Іван Мезин рада товариська с.183
27.06.1670	Дем'ян Гуджол, Клим Чорнушенко с.185
12.01.1670	Клим Чорнушенко, Демко Кривошапка на уряді, з уряду висланий товариш Іван Лабузинський (с.186)
27.07.1670	Дем'ян Гуджол, Ярема Марченко, Клим Чорнушенко, Артюх Донець, Прокоп Левенець, Семен Кочуй, Ісай Смілянський с.188
30.07.1670	Клим Чорнушенко, Микита Бузовий, с.191
30.09.1670	Микита Бузовий, Тимош Гаєвський, Іван Красноперич рада товариська с.197
11.10.1670	Дем'ян Гуджол, Демко Кривошапка, Миколай Волошин с.198
12.10.1670	Олешко Кованка, Петро Титенко, Дацко Дмитренко с.199
17.10.1670	Клим Чорнушенко, Дмитро Горбаненко, Пилипча Білаш, Тимош Гаєвський, Михайло Литвин, Олешко Кованка, Сава Заєць с.200
29.10.1670	Демко Кривошапка, Андрусь Нащинський, Михайло Литвин с.202
28.11.1670	Кость Кублицький, Олешко Кованка, Юрко Туболець, Іван Красноперич, Іван Лабузинський, Миколай Стефанович с.204–205
28.12.1670	Кость Кублицький, Іван Мезин, Михайло Денисенко рада товариська с.206
9.02.1671	Демко Кривошапка, Миколай Стефанович, Хвесько Черніговець с.201
6.03.1671	Дем'ян Гуджол, Кость Кублицький, Кирик Пушкаренко, Манець Федорович, Іван Лозицький, Іван Роздайбіденко, Остап Римаренко, Гриць Добиш товариство зачне с.209
04.1671	Тимош Гаєвський, Олешко Кованка, Миколай Стефанович, Хвесько Черніговець с.211
1.05.1671	Кость Кублицький, Дем'ян Гуджол, Гаєвський, Демко Кривошапка, с.212
Актовые книги Полтавского городского уряда XVII века. Вып. II. Справы вечистыя 1664 – 1671 годов. – Чернигов, 1912	
31.05.1665	Клим Чорнушенко, Семен Деревянчин, с.10
30.06.1665	Тимош Гаєвський, с.12
25.07.1665	Василь Калюжний, Гринь Трихваненко, Лесько Леонтійович, Терешко Добиш с.13
13.08.1665	Федір Бутко, Гринь Трихваненко, Хвесько Торгаш дозорца скарбу військового с.14
29.06.1667	Михайло Гончар, Андрій Рибець с.26

14.07.1667	Михайло Харитонович ген.суддя, Михайло Денисенко з полкового уряду с.27
14.07.1667	Кость Кублицький, Ярема Марченко с.29
26.11.1667	Стефан Несват, Стефан Литовчин, Василь Лученко, Іван Сосницький, Кость Дмитренко с.36,38
22.10.1668	Лучка Веприцький, Остап Андрієнко, Клим Матвієнко, Лесько Черняченко с.45
22.06.1669	Прокіп Левенець, Урсал Беликовський, Гапон Переяславець товариство на уряді с.51
15.09.1669	Олешко Кованка, Стецько Петрашенко, Федір Жученко, Андрій Рибець, Прокіп Левенець, Гаврило Куреньовського куреня, Іван Мезин, Петро Бутенко товариство с.58
12.01.1670	Кость Кублицький, Жадко Жученко с.61
14.01.1670	Микита Андрійович, Олешко Кованка, Іван Лабузинський, Петро Іскришин, Харя Шаленко с.62
14.01.1670	Михайло Стефанович Гончар, Дем'ян Гуджол, Тимош Гаєвський, Даниленко рада товариська с.62
1.02.1670	Кость Кублицький, Ярема Марченко, Іван Мезиненко, Радко Мезиненко, Михайло Литвин, Супрун петровський с.63
15.04.1670	Манець Федорович, Іван Лозицький товариство с.67
23.04.1670	Кость Кублицький, Іван Мезин, Манець Федорович с.67
30.05.1670	Кость Кублицький, Клим Чорнушенко, Сава Заєць, Василь Торчицький, Голуб Іван с.69
22.06.1670	Іван Лозицький, Тимош Гаєвський, Андрій Довгополий, Василь Торчицький с.72
20.07.1670	Клим Чорнушенко, Іван Твердохліб, Микита Бузовий, Козьма Наумович, Михайло Денисенко с.75
27.10.1670	Дем'ян Гуджол, Клим Чорнушенко, Ярема Марченко, Петро Мисенко, Олешко Кованка с.77
3.11.1670	Дем'ян Гуджол Петро Мисенко, Олешко Кованка Тимош Гаєвський рада товариська с.78
6.11.1670	Іван Лабузинський, Демко Кривошопка, Хвесько Черніговець с.79
14.01.1671	Олешко Кованка Тимош Гаєвський, Михайло Литвин, Дмитро Буток с.80
17.06.1671	Петро Мисенко, Петро Титенко, Миколай Стефанович с.83
7.07.1671	Сава Педашенко, Манець Федорович, Стефан Асаулчин с.85
10.1670	Дмитро Горбаненко, Андрій Римар с.85
22.07.1671	Дем'ян Гуджол, Ярема Марченко, Іван Роздайбіденко товариство с.87 Андрій Довгополий зацний товариш
30.07.1671	Андрій Бут, Микита Бузовий с.89.
31.07.1671	Василь Торчицький, Юрко Тубулець, Кирик Пушкаренко, Миколай Стефанович, Стефан Гайдученко с.90
15.09.1671	Дем'ян Гуджол Клим Чорнушенко, Петро Мисенко, Стецько Петрашенко, Тимош Гаєвський, Юрко Тубулець, Михайло Литвин, товариська рада с.97
30.11.1671	Дем'ян Гуджол, Стефан Мосцевий, Стецько Петрашенко,
11.1671	Кость Кублицький, Дмитро Горбаненко, Микита Бузовий, Іван Росоха, Кирик Пушкаренко, с.109.
10.1670	Микита Бузовий, Тимош Гаєвський, Хвесько Черніговець, Андрій Нащинський с.113
ІР НБУВ. – Ф.І. – Спр. 55256. – 365 арк.	
04.1665	Демко Яковенко, Степан Петрашенко, Юсип Тимченко люди зацние и вери годние с.250
11.1668	Сава Педаненко [с.2]
5.031671	Артюх Донець, Микита Бузовий, Миколай Волошин на уряді полковому с.135зв.
1674	Ярема Марченко, на уряді[с.5]
06.1675	Тиміш К'гаєвський, Федір Суховей, на уряді[, 10зв]
22–12.1675	товариство на уряді Олешко Кованка, Іван Мезин Кирик Пушкаренко, Іван Москалець [18]
1.07.1676	Михайло Стефанович Гончар
7.09.1676	Михайло Литвинов, товариш наш
12.11.1676	Прокіп Левенець, Тимош К'гаєвський, Іван Проскурненко на уряді [33]
20.12.1676	на уряді: Кость Кублицький, Іван Насвет, Тимош К'гаєвський, Федір Суховій, Іван Красноперич [35]
2.02.1677	товариство військове Кость Кублицький, Іван Насвет, Олешко Кованка [37]
11.10.1677	товариство на уряді Петро Мисенко, Тимош К'гаєвський, Миколай Стефанович (при розгляді справи колишніх полковників Демка Яковенка і Павла Семеновича) [46зв.]
15.12.1677	Значні товариші на уряді Дем'ян К'гуджол, Кость Кублицький, Іван Брайко, Іван Насвет, Клим Чорнушенко.
12.1677	Ясенський, Сава Заєць, Стефан Кутицький, Олексій Коваль с.52

8.03.1678	славетний пан козак Іван Іванович Іскренко [52]
04.1678	пан Дем'ян Кґужул, пан Радко товариші старі і обивателі полтавські, на уряді с.151
21.09.1678	Петро Мисенко на уряді[53зв]
01.1679	Пилип Остапович товариш наш с.62зв
11.10.1678	Тимченко Григор у товаристві с.64
12.1679	Демко Яковенко, Кость Кублицький на уряді с.66зв.
9.07.1680	Іван Насвет товариш с.73зв.
19.10.1680	Дем'ян Кґуджол славетний пан, козак полтавський с.76зв
28.07.1681	Павло Семенович славетний пан, козак полтавський с.84
9.03.1682	Ярема Марченко у товаристві с.86зв
27.05.1682	Філон Горкуша, Михайло Нащинський
11.02.1683	Клим Чорнушенко товариш полтавський с.97
14.03.1683	Ничипор Жорновенко, товариш на уряді с.103
25.08.1683	Федір Жученко, значний товариш військовий с.112
1683 (згод. 70–ті)	Тиміш Кґасцький, Іван Іскра товариші значні за полковництва Жученка с.113
19.02.1684	Леонтій Черняк значний товариш полтавський с.158
08.1684	Артем Васильович Донець товариш значний с.123
19.08.1684	Іван Насвет, Павло Гурба на уряді с.133зв.
9.03.1686, 1688	Леонтій Черняк значний товариш військовий, с.162зв., 174
14.10.1687	значне товариство полтавське Омелько Дунаєнко Гуджолов зять, Ярема Мисенков зять, Ярема Яремовський, Мисько Чорний, Андруша Сосницького зять, Ярема Ружинський, Іван Передерій (старовинні персони військового товариства) с. 161зв.
4.03.1688	Стефан Петрашенко значний товариш полтавський на уряді, Михайло Циганчук товариш наш с. 167
16. 03.1688	Сава Педанин значний старинний товариш наш с. 177
03.1688	Стефан Ясинський с. 177зв.
6.10.1688	Тимощ Кґаєвський Матвій Цесарський зацні особи військові, товариство з уряду с. 188
11.03.1689	Нога Леонтій Леонтійович на уряді с. 199
15.04.1689	Іван Красноперич значний полтавський військовий товариш с. 206
1.12.1689	Павло Чечуга і Андрій Дахнович Хилецький значне товариство кобеляцьке с.210
26.01.1690	Левко Кишенець, пан, значний товариш с. 214
2.12.1690	Михайло Нащинський значний наш товариш полтавський с. 357
12.01.1692	Стефан Дорошевич значний товариш полтавський с. 252
18.03.1692	Леонтій Стефанович з.т.в. житель старосанжарівський с. 256
1.03.1693	товариство військове: Стефан Фиринич, Микита Михайленко, Іван Проскурненко, Тарас Васильович с.295
4.07.1693	Петро Буцький з.в.т с. 261
2.03.1694	Петро Яковенко старовинний козак с. 265
10.06.1696	Федір Жученко значний і заслужений військовий товариш с. 292зв.
12.07.1696	Житенський Остап значковий товариш полтавський с. 294
9.01.1699	Федір Іванович Жученко з.в.т с. 299
22.10.1699	«славне знаменитой заслужений особа его милость пан Федор Жученко» Гаврило Барабаш з.в.т с. 305
19.01.1700	Іван Красноперич, Кузьма Воскобуйник військові товариші на уряді, Дем'ян Педашенко товариш полтавський, пан Федір Короставченко товариш полтавський, с. 308
18.01.1700	Іван Насвет значний товариш і на той час наказний полковник с. 309
18.07.1700	Іван Насвет з.в.т с. 317
16.10.1701	Федір Сухомлин з.в.т сотні Нехворощанської, с.323
21.10.1701	Федір Іванович Жученко з.в.т с. 327
19.03.1703	Федір Жученко, Іван Іскра з.в.т. с. 341
24.01.1704	Петро Кованка з.в.т с.333
7.09.1705	Григорій Павлович Герцик з.в.т., с. 342
23.03.1712	Іван Левенець з.в.т., с. 359

Аналіз приведеної вище вибірки дозволяє стверджувати, що більшість з присутніх на полковому уряді козаків належала до військового чи, інакше, значного товариства Полтавського полку. На користь цього маємо як доказ інші документи цієї доби. У 1666 р. полтавські козаки скаржилися гетьману І. Брюховецькому на утиски місцевого воєводи Якова Хитрово, «...не толко меншихъ товарищевъ, но издавно заслуженные будучіе полковниками, яко то Федора Жученко, Демьяна Куджула, Кирила Пушкаренка...», старших товаришів Артема Донця, Демка Яковенка, Михайла Гончара [13,с.132]. У 1667 р. у донесенні воєводи Волконського згадані значні козаки, які хочуть государю служити: Дем'ян Гуджол, Артем Москаль та Мартин Ляховчин [13,с.193]. Нижче розглянемо склад товариства у присягах, що також підтверджує належність товаришів з уряду до значного товариства полку.

Особливість неурядової старшини другої половини XVII ст. полягає в її тісному поєднанні з урядовими посадами як наслідок перебування на них. Якщо у наступному столітті, коли сформується бунчукове і значкове товариство, їхнє перебування на урядах буде бажаним, але не обов'язковим, то в часи становлення інституції займання урядів було однією з найважливіших умов перебування старшини на час відставки серед військового товариства. Для унаочнення зв'язку між урядом, з якого відставлена особа, і перебуванням у значному товаристві полку складено таблицю №21.

Таблиця №2.

Старшина полку на урядах та у товаристві в другій половині XVII ст.

Ім'я	уряди	у товаристві
Горкуша Філон	полковник річицький – 1648 сотник богуславський – 1649 полковник – 1658, 1669, 1670 отаман гор.– 1678 полковник нак. – 1670, 1678	1669, 1676, 1682 (помер між 05.1682 і 03.1683)
Іскра Іван Якович	2-й у полку в 1649 полковник – 1649, 1652	
Іскренко Юсип Якович		1664
Іскришин Петро (зять Івана Яковича)		1670
Іскра Іван Іванович	осавул – 07.1683 полковник – 1696–1701	у 70-х з.т., 1683, 1689 з.в.т., 1703 з.в.т.
Гончар Михайло Стефанович	4-й у полку в 1649 полковий осавул за М.Пушкаря на початку війни за Б.Хм. полковник нак. – 1660, 1664 сотник полк.– 1666	1666, 1667, 1668, 1670, 1671, 1676, 1677 (заповіт 2.12.1682, помер раніш 12.02.1683)
Пушкаренко Кирило	6-й у полку в 1649 полковник – 1659 отаман гор. – 1676–77	1665, 1666, 1669, 1671, 1675, 1676
Пушкаренко Марко		1659, 1676
Горбаненко Дмитро	8-й у полку в 1649 осавул – 1661 отаман гор. – 1671, 1679	1669, 1670, 1671
Горбаненко Дорош Дмитрович	хорунжий полк. – 1670–71, 1676 обозний – 1708	1669, 1670, 1671
Кованько Олексій	12-й у полку 1649 сотник старосанж.– 1659 полковник нак.–1664, 02.1670 отаман гор. Нак. – 1669 осавул полк. – 1671 суддя нак.– 1676 отаман гор.– 1671, 1675,1677–78	1661, 1665, 1669, 1670, 1671, 1675, 1676, 1677
Коваль Хвесько (брат Олешка)	1649 – у городовій сотні	1667
Кованько Петро		1680, 1704 з.в.т.
Рабуха Кузьма	1649 – у городовій сотні	1665
Денисенко Михайло Андрійович	1649 – у городовій сотні обозний полк. – 1665	1667, 1670
Денисенко Андрій	1649 – у городовій сотні	1667

Бузовий Микита Андрійович	1649 – у городовій сотні отаман – 1662, 1664–66, отаман нак.–1661, 1665, 1670 обозний полк.– 1668–1669 суддя – 03.1669	1664, 1665, 1667, 1669, 1670, 1671
Чорнушенко Клим Матвійович (родом з В. Будищ)	1649 – у городовій сотні суддя – 1661,1665–68, 1672 полковник нак. – 1668, 1669, 1676 отаман гор.– 1665, 1668–69, 1670 отаман нак. – 1667, 1669, 1676	1664, 1665 (т. полт.), 1667, 1668, 1669, 1670, 1671, 1676, 1677, 1683
Хрибтиченко Кость Хрибтиченко Стефан	1649 – у городовій сотні	1665, 1669, 1688
Мисенко Петро	1649 – у городовій сотні обозний полковий – 1671 суддя – 1667, 1669–1670, 1675 отаман гор.1677–78 полковник нак. – 1678	1668, 1669, 1670, 1671, 1677,1678 на уряді
Мисенков зять Ярема		1687 в.т.
Чамаренко Дахно	1649 – у городовій сотні осавул полк. – 1665, 1666 полковник нак.– 1666	1664
Чамарин брат Стефан		1664
Чамара Герасим		1665, 1670, 1671
Чамаренко Лесько		1667
Кривошапка Демко	1649 – у городовій сотні	1661, 1669, 1670, 1671
Солдат Олексій	1649 – у городовій сотні	1667
Малишенко Ярош Малишенко Роман	1649 – у городовій сотні	
Роминча Старий (його син Малиш і зять Олексій)		1665, 1666
Малиш Роминча	хорунжий полк. – 1705 отаман гор.– 1708	1676
Роминченко Трохим		1676
Роминченко Дорош	хорунжий полк. – 1678	
Конашенко Федір	1649 – у городовій сотні отаман гор. – 09.1673, 1674 суддя – 10.1674	
Курило Охрімович	1649 – у городовій сотні обозний – раніш 1660 суддя полковий – 1662	1665
Куриленко Радко	отаман нак. – 1688	
Куриленко Петро		1715 (значк.т.)
Черняк Лесько	1649 – у городовій сотні сотник полк.–1669 осавул генеральний – 1669,1673, 1677 полковник – 03.1680–81 полковник нак. –1689	1665, 1667, 1668, 1684 з.т.п., 1686, 1688 з.в.т.
Педашенко Сава	1649 – у городовій сотні сотник – 04.1659 отаман гор.–1661	1665, 1667, 1668, 1671, 1676, 1688
Педашенко Дем'ян Савович		1700 т. полт.
Яковенко Демко	1649 – у городовій сотні отаман гор. – 1655, 1670, 1671 полковник нак. – 1655, 1670, 1671 1674, 1683 полковник–02.1677	1665, 1666, 1667, 1668, 1669, 1676, 1677, 1679
Мезиненко Іван (Олексій Мизиненко 1649 у полковій)	1649 – у городовій сотні	
Мезин Іван	отаман городовий – 1675	1668, 1669, 1670, 1675, 1676
Мезиненко Радко		1669, 1670
Манець Федорович	1649 – у городовій сотні отаман – 1663–65 осавул полк.– 1670	1665–1669, 1670, 1671

Донченки Милаш, Михайло, Нестор, Васько , Гаврило	1649 – у городовій сотні	
Донець Артем Васильович	полковник нак.– 1665 атаман гор. – 1665, 1668 атаман нак. –10.1667 обозний – 09.1665, 1675–76	1665, 1666, 1669, 1670, 1671, 1683, 1684 з.в.т.
Городчанин Мойсей	1649 – у городовій сотні	1669, 1676
Петрашенко Стефан	3–й козак сотні П.Яковенка – 1649 осавул полковий – 1668, 1672–73 полковник нак. –1668, 1669 атаман нак – 1683 атаман гор. –1686	1665, 1667,1669, 1671, 1676, 1688 з.т.п, 1690
Рибець Андрій	козак сотні П.Яковенка – 1649	1659, 1667, 1669, 1670
Кублицький Кость	козак сотні П.Яковенка – 1649 сотник – 04.1659 атаман гор. – 1660 полковник – 1667, 1668, 1669 суддя 1673, 1674–1687 суддя нак. – 1688 обозний полковий – 1688–90 полковник нак. – 1688, 1694	1666, 1667 1669, 1670, 1671, 1676, 1677, 1679
Красноперич Іван	козак гор.сотні П.Яковенка –1649 атаман гор. – 1668, 1679–83, 1687–88, 1689–90, 1695–98 сотник полковий – 1684 полковник нак. – 07.1688 суддя нак. – 1689, 1690 суддя – 1691–93, 1702–04	1664, 1669, 1670, 1676, 1689 (з.в.т.), 1700 (в.т.)
Жученко Федір (Жадко) Іванович	козак сотні П.Яковенка – 1649 полковник – 1659–61, 1670–71, 1676, 03.1679–80, 1686, 1687–1691	1666, 1667, 1669, 1670, 1676, 1682, 1683, 1696–1703 з.в.т.
Бут Андрій	козак сотні П.Яковенка – 1649	1671
Бут (Буцький) Федір Андрійович	козак сотні П.Яковенка – 1649 суддя – 1669	1664, 1665
Буцький Мартин		1667, 1669
Буток Дмитро		1671
Буцький Петро Федорович	суддя – 11.1687–91, 1693–1700	1669, 1683, 1687, 1693 з.в.т.
Росоха Іван	2–й у сотні Оксютиній – 1649 атаман мачуський – 1667 осавул –1669–1670 полковник нак. – 1669, 1670 суддя нак – 12.1689, 1690 атаман нак. – 1689	1669, 1671
К'гуджол Дем'ян Іванович	козак сотні Оксютиніної –1649 полковник – 1661–64, 1668–69, 1672–74 полковник нак.– 1660, 1665, 1668 атаман гор. – 1667,1669, 1675–77 суддя – 1678–80	1665, 1666, 1669, 1670, 1671, 1677, 1678, 10.1680
К'гуджолів зять Омелько Дунаєнко		1687 в. т.
К'гуджол Наум		1665, 1667 т. полт., 1678
Кузьма Наумович	писар полк. – 1654	1664, 1666, 1670
Прогонський Герасим	сотник полковий – 1670–73	1661, 1667–69
Витязенко Григорій Трохимович	полковник – 1665–66	1667
Витязенко Євтух Трохимович		1665
Браїлко (Брайко) Іван	атаман гор. – 1665, 1666, 1669 осавул – 1670–1671, 1682 наказ полковник –1678, 1689,1690 обозний – 1684, 1686	1664, 1676, 1677
К'гаєвський Тиміш	атаман гор.нак.– 1670 атаман гор. – 1678–79, полковник нак. –1683, 1685 суддя нак.– 1681, 1683 осавул – 1684–86	1665, 1666, 1669, 1670, 1671,1675, 1676, 1677, 1688
К'гаєвський Іван	писар міський – 1694	
Мосцевий Стефан	суддя – 1676–77	1664, 1665, 1671, 1676

Род Тиміш		1664 товариш війська Запорозького
Свистун Андрій		1664
Семен Федорович		1664
Семен Ктитор		1664
Присяжний Михайло		1664
Стеценко Василь		1664
Лабузинський (Лебозинський) Іван Целюрик, шляхтич		1664, 1665, 1669, 1670, 1671
Кудря Артем	отаман гор.нак. –1667	1664
Нагуленко Прокіп	полковник нак.– 06.1674	1664
Барабаш Кіндрат	полковник – 1665–66 полковник нак.–1666 отаман гор. – 1666–67	
Левенець Прокіп Пилипович Помер раніш 03.1690	полковник – 1673–05.1675,1677–1779 обозний – 1690	1665, 1666, 1667,1669, 1670, 1676, 1682, 1683, 1684 з. т. ^{1*}
Левенець Іван Прокопович	осавул полк.– 1691–99 полковник– 1703–1709 полковник нак.– 1693,1701	1712 з.т.в.
Калюжний Василь	осавул полк. – 1666	1665
Засць Сава (у 1647 продав землю)		1665, 1669, 1670, 1677
Трихваненко Мирон (у 1649 в с Оксютиній Трихван Жованенко)	осавул полк.– 1654–1658	
Трихваненко Гринєць	отаман гор.нак.–1666	1664, 1665, 1666–67
Трифана зять Корній		1665
Бабанський Ярема		1665
Кисіль Петро		1665
Станіславський Федір		1665
Перепилиця Іван		1665
Юриченко Іван		1665
Чалий Герасим		1665, 1669, 1671
Вязовський Яків		1665, 1670
Ляховчич Мартин		1665, 1667, 1669
Твердохліб Іван		1665, 1669, 1670
Обеда Іван	осавул – 1667–68	1665
Обеда Стефан		1668
Римар Андрій		1665, 1670
Римаренко Остап Андрієнко		1668, 1671
Тимченко Юсип	хорунжий полк.–1682	1665, 1669
Тимченко Григор		1678
Ружинський Ярема	сотник решетилів.–1713–1715 (?)	1665, 1687 в. т.
Деревянчин Семен		1665
Лесько Леонтієвич		1665
Добиш Терешко		1665
Добиш Гриць		1671
Москаль Артем		1666
Москалець Іван		1675
Омельницький Сава Федорович	полковник – 1667	
Марченко Ярема	суддя – 1668, 1669	1667, 1670, 1674, 1682
Лозицький Іван	полковник нак. – 1668 сотник кобеляцький – 1676	1669, 1670, 1671
Лозинський Роман	писар міський – 1693–1704	
Чигиринець Прокіп		1666

Таран Гнат Запорожець		1666
Ісай Артеменко		1666 товариш війська Запорозького
Проскурин зять Хома		1666, 1667
Проскурненко Іван		1676, 1693 в.т.,1715
Пилипча Білаш		1666, 1670
Довгополий Андрій		1666, 1669, 1670, 1671
Левенко Петро Михайло Харитонович		1667 військові товариші, заслані від гетьмана на полтавський уряд
Пустог'вар Іван		1667
Прокопенко Василь	отаман гор.нак. – 1667	1667
Дяченко Федір		1667
Іванищенко Панас		1667
Голик Стефан		1667 товариш війська Запорозького
Петренко Пилип		1667 товариш війська Запорозького
Сосницький Іван		1667
Сосницького зять Андрушко		1687 в. т.
Литовчин Стефан		1667, 1669
Литвинов Михайло		1670, 1671, 1676
Криловець Семен		1667, 1668 (вбитий у 1668)
Кочуй Семен		1667, 1670
Барабаш Гаврило	отаман гор. – 1674 обозний 1677–78 отаман нак. – 1690 суддя нак. – 1696,1701	1669, 1670, 1699 з. в. т.
Шершень Іван	отаман федурківський – 11.1665 мачуський – 12.1665, 1669	1667, 1676
Бридня Клим		1668
Гнатенко Сава		1668
Світличний Лесько		1668
Артем Іванович		1668
Лучка Веприцький		1667, 1668, 1669
Говтвянський Яків		1669
Супруненко Остап		1669
Остап Андрійович		1669
Краснокуцький Семен		1669
Портний Лесько		1669
Завадовський Ян		1669, 1676
Лученко Василь		1667, 1669
Лученко Андрій Васильович	обозний – 1679–80, 1683–84	1676 (помер раніш 08.1684)
Масенко Лук'ян		1669
Локушчин Андрушко		1669
Урсал Беликовський		1669
Гапон Переяславець		1669
Паско		1670
Смілянський Ісай		1670, 1671
Титенко Петро		1670, 1671
Шаленко Харя (у 1649 в гор.сотні Мисько Шаля і Захарко Шаленко)		1670
Петровський Супрун		1670
Торчицький Василь		1670, 1671

Голуб Іван		1670
Волошин Миколай		1670, 1671
Волошин Григорій	отаман нак. – 1689	
Черніговець Хвесько		1670, 1671
Роздайбіденко Іван		1671
Гайдученко Стефан		1671
Тубульченко Юрко	осавул – 1669, 1670 суддя – 1670	1670, 1671
Миколай Стефанович	суддя нак.– 1689–90	1670, 1671
Герцик Павло Семенович	полковник –1675–77, 1683–86, 1687, 1691–95 полковник нак. – 07.1679	1677, 1681, 1682, 1689 з.в.т.,
Герцик Григорій Павлович		1705 з.в.т.
Яковенко Петро	сотник – 1676, 1682 полковник нак. – 1688 отаман гор. – 1691–92	1694
Чудновщенко Василь		1676
Тимко Миколайович		1676
Плюска Яків	полковник нак. – 1674	1676
Остражинський Хвесько		1676
Житинський Андрій		1676
Житенський Остап		1696 значковий товариш
Ненада Адам	осавул – 1675, 1681, 1683 полковник нак. – 1681, 1695 сотник полковий – 1700	
Несват Стефан		1667
Насвет Іван	осавул 1677–78 полковник нак. – 1685, 1694, 1695, 1696, 1698, 1699, 1700–01, 1702, 1704 суддя нак. – 1686, 1692, 1694 отаман гор. – 03.1694 отаман гор.нак.– 1686, 1687, 1693, 1700	1676, 1677, 1680, 1684 на уряді, 03.1694, 1700 з.в.т., 1703 з.в.т.
Кутицький Стефан		1677, 1691
Ясинський Стефан		1677, 1688
Суховій Федір	війт – 1684	1675, 1676
Пилип Остапович	суддя нак. – 1678, 1683, 1684, 1691, 1694 суддя – 1685–86	1679
Войцехович Данило	писар – 1678, 1682 суддя нак. – 1691	
Нащинський Йосип		1667, у 1669 – священик
Нащинський Андрій	отаман город. – 1683–85, 1688–89, 1690 сотник полковий – 1693–1696, 1700 полковник нак. – 1700	1670, 1676, 1682
Нащинський Михайло	сотник полковий –1683–84 обозний полковий – 1693, 1696	1676, 1682, 1690
Нащинський Дем'ян		1682 в.т.
Жорновенко Ничипор	хорунжий полковий – 1688 отаман гор. – 04.1689–91	1683
Гурба Павло	отаман гор. нак. – 1685	1684 на уряді
Яремовський Ярема		1687 в.т.
Чорний Мисько (Циганчук)		1687 в.т., 1688
Передерій Іван		1687 в.т.
Чуйкевич Олександр Микифорович	писар міський – 1659, 1660 1665, 1676–1685, 1689 писар полковий – 1685, 1699, 1704	1690 з.в.т.
Нерода Стефан	писар міський – 1686, 1691–92	
Бунчучненко Василь	суддя наказний – 1687, 1689, 1695 отаман городовий – 1688	
Бунчучненко Тарас Васильович	отаман гор. – 1694–95	1693 в.т.

Фиринченко Стефан	осавул, нак.пол-к – 1688, 1695 осавул –1689, 1695 отаман гор. – 1698–1700	1693 в.т.
Цесарський Матвій	сотник білицький –1700	1688
Нога Леонтій Леонтійович		1689 на уряді
Вербовий Трохим		1689 на уряді
Хилецький Андрій Дахнович	сотник кобеляцький – 1685–1691	1689 з.т.
Чечуга Павло	сотник кобеляцький	1685, 1689 з.т.
Кишенець Левко		1690 з.т.
Дорошевич Стефан	сотник келеберд.– 1683–84 сотник старосанж.– 1692	1692 з.т.п.
Леонтій Стефанович		1692 з.в.т.
Глоба Микита Михайленко	отаман гор.– 1693–94, 1701–1704 осавул – 1694 нак. полковник 1693,1694	1693 в.т.
Воскобуйник Кузьма	хорунжий – 1689–1691	1700 в.т.
Короставченко Федір		1700 т.полт.
Сухомлин Федір	сотник нехвор.	1701 з.в.т.

Отже, у полковому товаристві бачимо колишніх сотників, городових полтавських отаманів, полкових старшин і полковників включно з наказними. Можемо припустити, що товариство, про уряди якого не маємо відомостей, посідало один із вказаних вище урядів. Немає сумнівів і в тому, що урядник, не зафіксований нами у товаристві, в певні періоди своєї кар'єри в ньому перебував. Напевно, стартовим урядом для перебування у товаристві полку був сотницький.

Важливими документами для з'ясування персонального складу і структури військового товариства Полтавського полку є присяги на вірність московським правителям другої половини XVII ст. Більш інформативною в цьому плані виявилася присяга 1676 р. на вірність Федору Олексійовичу, в якій записані 25 військових товаришів полку.

Запис неурядової старшини у Полтавському та сусідньому Гадяцькому полках вартий окремої уваги. Терміни та схема присяги вказують, що в цих південних полках записи вів один і той же писар. Тільки тут і лише цього року зустрічаємо термін «верстове товариство». Аналіз списку цих «верстових» товаришів однозначно вказує, що це військові товариші Полтавського і Гадяцького полків [3,с.314зв.–315,323–324]. Назва «верстові» могла з'явитися з курйозного нерозуміння писарем–росіянином козацьких термінів. Менш вірогідною виглядає версія існування у цих полках окремої назви для неурядової старшини.

Навіть побіжне зрівняння військового товариства за присягою 1676 р. з товариством на полковому уряді (табл. №1) доводить правильність попереднього висновку про те, що участь у справах полкового уряду пов'язана з належністю до значного товариства полку. Проте загальне число військового товариства полку вимагає уточнень, що уможливлує список товариства і полкової старшини у присязі 1676 р.

З 11 відомих у 1676 р. полкових старшин двоє (Ненаденко і Войцехович) у військовому товаристві полку взагалі не фіксуються. Після 1676 р. у товаристві з'являються троє (Герцик, Насвет та Чуйкевич). Ще шість осіб перебували у товаристві до і після своїх урядів 1676 р. 9 урядників за цей рік додаємо до відомих нам 25 військових товаришів, отже, чисельність значного товариства полку в середині 70–х рр. зростає до 34 осіб.

З 25 військових товаришів Полтавського полку в присязі 1676 р. вперше і єдиний раз у товаристві фіксуються семеро осіб (Андрій Васильович (Лученко), Ф. Остражинський, Я. Плюска, Т. Роминченко, М. Ромненченко, Тимко Миколайович, В. Чудновщенко), що становить 28%. Інші 18 товаришів знані серед значного товариства протягом тривалого періоду, з них 7 осіб (М. Городчанина, Я. Завадовського, І. Мезина, С. Мосцевого, К. і М. Пушкаренків, І. Шершня) бачимо лише до 1676 р. Важливо простежити структуру військового товариства у цей рік за попередніми урядами. З уряду полковника до товариства потрапили 5 товаришів (Горкуша, оби-два Пушкаренки, Жученко, Левенець), як наказний полковник відомий Я. Плюска,

**Військове товариство Полтавського полку в другій половині XVII ст.
за присягами та іншими документами**

Значне товариство полку в 1666 р. [13, с. 132]	Військове товариство полку за присягою 1676 р. [3, с. 323–324]	Військове товариство за присягою 1682 р. [4, с. 264зв]
1666.06–07 заслужені товариші колишні полковники: Федір Жученко, Дем'ян Кгуджул, Кирило Пушкаренко, Кость Кублицький старше товариство: Артем Донець, Демко Яковенко, Михайло Гончар	товариство полтавське: Філон Горкуша, Василь Чудновщенко, Ян Завадовський Товариство верстове (військове) значне: Клим Чорнушенко, Стефан Петрашенко Прокіп Левенець, Іван Мезин, Іван Брайко Демко Яковенко, Сава Педашенко, Мойсей Городчанин, Іван Шершень, Олешко Кованка, Федір Жученко, Марко Пушкаренко, Кирик Пушкаренко, Тимко Миколайович, Яків Плюска, Андрій Васильович, Малиш Ромненченко, Трохим Роминченко, Андрій Нащинський, Михайло Нащинський, Хвесько Остражинський Стефан Мосцевий	Федір Жученко товариш полтавський Прокіп Пилипович Левенець товариш полтавський Павло Семенович колишній полковник Дем'ян, Андрій, Михайло Нащинські

з суддівства полкового – 2 (Чорнушенко, Мосцевий), з осавульства – 3 (Кованько, Петрашенко, Браїлко), з отаманів городових полтавських – 3 (Педаненко, Яковенко, Мезин), з отамана сільського – 1 (Шершень). Нічого не відомо про попередні уряди 10 товаришів: Андрія Лученка (потім обозний), М. Городчанина, Трохима і Малиша (потім хорунжий) Роминченків, Я. Завадовського (потім сотник решетилівський), А. Нащинського (далі отаман городовий), М. Нащинського (потім сотник і обозний), Ф. Остражинського, В. Чудновщенка і Тимка Миколайовича. З них п'ятеро, ймовірно молодих, проявилися пізніше на вказаних урядах.

До визначених 34 військових товаришів полку на середину 70–х рр. дані таблиць №№1–2 дозволяють додати чималу їх кількість. У наступній таблиці виділено три блоки. Дев'ятьох товаришів, записаних у першому з них, можемо відразу долучити до вже відомих нам 34. Знаємо їх з різних джерел як значних полкових товаришів. Отже, маємо вже 43 товариша Полтавського полку в середині 70–х рр. XVII ст.

Записані у блоці «до 1676» особи, напевно, належали до значного товариства полку, але більшість з них до вказаної дати сходять із історичної арени. Не викликає сумніву належність до військового товариства полку персон, записаних у блоці «після 1676». Вони долучаються до значного полкового товариства в кінці XVII – в перше десятиліття XVIII ст.

Значне полкове товариство, винесене в таблицю № 4, вибране шляхом зіставлення даних таблиць № 1, 2 і 3. Впевнено можна стверджувати, що загальне число досліджуваного товариства було ще більшим, адже проаналізовані акти охоплюють не всі роки. Частина товаришів на полковому уряді (табл. №1), які згадані лише раз, і їх належність до значного товариства не підтверджена іншими документами, не внесено у таблицю №4.

Впадає у вічі порівняно невелика кількість осіб, записаних у військовому товаристві 1676 р., нерівнозначність їх попередніх урядів і відсутність у запису людей, які, за свідченням інших документів, на той час належали до військового товариства полку. Пояснити це можна браком оригінальних документів, а відтак обмеженістю наших знань і традиціями того часу, точніше, відсутністю офіційної фіксації належності до військового товариства. Багато значних товаришів Полтавського полку в 1676 р. записані серед козаків куренів, на території яких вони проживали. Наприклад, у петровському

Значне товариство полку до і після 1676 р.

До 1676	Після 1676
<p>У товаристві до і після 1676 р. Барабаш Гаврило 1669, 1670, 1699 з.в.т. Гаєвський Тиміш 1665, 1666, 1669, 1670, 1671, 1675, 1676, 1677, 1688 Гончар Михайло Стефанович 1666, 1667, 1668, 1670, 1671, 1676, 1677 (заповіт 2.12.1682) Заєць Сава 1665, 1669, 1670, 1677 К'уджол Наум 1665, 1667 т. полт., 1678 Литвинов Михайло 1670, 1671, 1676 Марченко Ярема 1667, 1670, 1674, 1682 Мисенко Петро 1668, 1669, 1670, 1671, 1677, 1678 Ружинський Ярема 1665, 1687 в.т.</p> <p>Білаш Пилипча 1666, 1670 Бузовий Микита Андрійович 1664, 1665, 1667, 1669, 1670, 1671 Бут Федір Андрійович 1664, 1665 Буцький Мартин 1667, 1669 Витязенко Григорій 1667 Витязенко Євтух 1665 Волошин Миколай 1670, 1671 Вязовський Яків 1665, 1670 Голик Стефан 1667 товариш війська Запорозького Горбаненко Дмитро 1669, 1670, 1671 Денисенко Михайло Андрійович 1667, 1670 Довгополий Андрій 1666, 1669, 1670, 1671 Ісай Артеменко 1666 Калюжний Василь 1665 Кочуй Семен 1667, 1670 Краснокуцький Семен 1669 Кривошарпа Демко 1661, 1669, 1670, 1671 Криловець Семен 1667, 1668 (вбитий у 1668) Кузьма Наумович 1664, 1666, 1670 Курило Охрімович 1665 Лабунинський (Лебозинський) Іван Целюрик, шляхтич 1664, 1665, 1669, 1670, 1671 Лозицький Іван 1669, 1670, 1671 Локушчин Андрушко 1669 Лученко Василь 1667, 1669 Лучка Веприцький 1667, 1668, 1669 Ляхович Мартин 1665, 1667, 1669 Манець Федорович 1665–1669, 1670, 1671 Мезиненко Радко 1669, 1670 Миколай Стефанович 1670, 1671 Москаль Артем 1667 Нагуленко Прокіп 1664 Нащинський Йосип 1667, у 1669 – священик Обєда Іван 1665 Обєда Стефан 1668 Остап Андрійович 1669 Петренко Пилип 1667 товариш війська Запорозького Прогонський Герасим 1661, 1667–69 Проскурин зять Хома 1666, 1667 Рибець Андрій 1659, 1667, 1669, 1670 Римар Андрій 1665, 1670 Римаренко Остап Андрійович 1668, 1671 Род Тиміш 1664 Росоха Іван 1669, 1671 Світличний Лесько 1668 Смілянський Ісай 1670, 1671 Твердохліб Іван 1665, 1669, 1670 Тимченко Юсип 1665, 1669 Трихваненко Гринєць 1664, 1665, 1666–67 Тубульченко Юрко 1670, 1671 Чалий Герасим 1665, 1669, 1671 Чамара Герасим 1665, 1670, 1671 Чамаренко Дахно 1664 Чамаренко Лесько 1667 Черніговець Хвесько 1670, 1671 54</p>	<p>Бунчученко Тарас Васильович 1693 в.т. Буцький Петро Федорович 1669, 1683, 1687, 1693 з.в.т. Воскобуйник Кузьма 1700 в.т. Герцик Григорій Павлович 1705 з.в.т. Глоба Микита Михайленко 1693 в.т. Гуджолів зять Омелько Дунаєнко 1687 в.т. Дорошевич Стефан 1692 з.т. Житенський Остап 1696 з.т. Житинський Андрій 1676 Жорновенко Ничипор 1683 Іскра Іван Іванович 1678, 1683, 1689 з.в.т., 1703 з.в.т. Кованько Петро 1680, 1704 з.в.т. Короставченко Федір 1700 т.полт. Кутицький Стефан 1677, 1691 Левенець Іван Прокопович 1712 з.т.в. Леонтій Стефанович 1692 з.в.т. Мисенков зять Ярема 1687 в.т. Нащинський Дем'ян 1682 в.т. Педашенко Дем'ян 1700 т. полт. Передерій Іван 1687 в.т. Пилип Остапович 1679 Проскурненко Іван 1676, 1693 в.т., 1715 Сосницького зять Андрушко 1687 в.т. Суховій Федір 1675, 1676 Сухомлин Федір 1701 з.в.т. Тимченко Григор 1678 Фиринченко Стефан 1693 в.т. Хилецький Андрій Дахнович 1689 з.т. Цесарський Матвій 1688 Чечуга Павло 1685, 1689 з.т. Чорний Мисько (Циганчук) 1687 в.т., 1688 Яковенко Петро 1694 Яремівський Ярема 1687 в.т. Ясинський Стефан 1677, 1688 з.т. 34</p>

курєні присягали Сава Заєць, Тиміш Кгаєвський, Хома Проскурник, Лесько Чамаренко, Радко Мезин, Прокіп Накгуленко, яких раніше 1676 р. бачимо серед значних товаришів полку [З,с.324]. Певно, для козацької традиції того часу статус кожного був очевидним, і відсутність письмової фіксації ще мало важила для значного товариства. Не виключені й інші додаткові пояснення такого стану справ із записом неурядової старшини у присязі. Тим паче, що у 1682 р., через шість років, всього шістьох осіб записали окремо

товаришами полку. Тобто численне військове товариство Полтавського полку в присязі 1682 р. не фіксується взагалі. Отже, протягом другої половини XVII ст. у значному товаристві Полтавського полку перебувало, постійно змінюючись, приблизно 130 осіб.

Варто зауважити, що в опрацьованому масиві документів лише один раз, у 1696 р., зустрічаємо термін «значковий товариш», що вкотре підтверджує думку про поширення цієї категорії неурядової старшини не раніше 10–20–х років XVIII ст. У попередньому столітті домінує термін «значний товариш», не тотожний терміну «значковий». Бунчукові товариші у Полтавському полку протягом другої половини XVII ст. не згадуються зовсім. Одна з перших широко цитованих у науковій літературі згадок про бунчукових все ж прямо стосується Полтавського полку (взяття під рейментарський знак і оборону гетьманом Самойловичем батька і сина Левенців у 1685 р.) [20, с.806–807]. Проте згаданий універсал (щодо Прокопа) та документи після 1685 р. називають Прокопа та Івана Левенців значними військовими, а не бунчуковими товаришами. Варто також пам'ятати, що сьогодні використовуємо лише копії документа, і це змушує бути обережнішими у висновках. Тим паче, що тексти копій дещо відрізняються. Якщо визнавати універсал справжнім, то важливою є згадка про виведення заслуженого товариша з–під юрисдикції полковника і прилучення до таких же осіб під рейментарський знак. Це вказівка на посилення диференціації в середовищі військового товариства, яка й приведе до появи бунчукових товаришів у кінці 90–х років XVII ст. Перехідний період до нових категорій неурядової старшини чудово ілюструє документ полтавського полкового уряду за 1700 р., в якому Іван Красноперич і Кузьма Воскобуйник названі військовими товаришами, а Дем'ян Педашенко і Федір Короставченко товаришами полтавськими [1, с.308]. Отже, на початку XVIII ст. між цими термінами з'являється відчутна різниця, і за наступне десятиліття «товариші полкові» еволюціонують у «значкові товариші».

Урядова і неурядова старшина Полтавського полку весь досліджуваний період представлена одними й тими ж людьми, що доводить нерозривний зв'язок між згаданими категоріями старшини. Наступна таблиця ілюструє урядову старшину полку за присягами другої половини XVII – першої третини XVIII ст. Порівняння її з таблицею № 2 дозволяє не лише побачити в урядниках вчорашніх і завтрашніх значних товаришів, а й виділити родинні клани, що десятиліттями керували полком.

Таблиця № 5.

Урядники Полтавського полку за присягами XVII–XVIII ст.

Уряд/рік	1676	1682	1718	1732
полковник	Павло Семенович	Леонтій Іванович Черняк	Іван Леонтійович Черняк	Василь Кочубей
обозний полковий	Артем Васильович Донець	Андрій Лученко	Климентій Нащинський Іван Митко у поході	Лаврентій Микитович
суддя полковий	Костя Кублицький	Костя Кублицький	Василь Артемович, наказний	Василь Зеленецький
осавул полковий	Лесько Черняченко Адам Ненаденко Іван Насвіт	Іван Браулко Адам Ненаденко	Григорій Буцький Лаврентій Микитович у поході	Іван Левенець Михайло Руденко
писар полковий	Данило Войцеховський	Данило Войцеховський	Григорій Богаєвський	
хорунжий полковий	Іван Красноперич Дорош Дмитрович	Юсип Тимошенко Дорош Дмитрович	Павло Герасимович Михайло Руденко Іван Шило у поході	Павло Герасимов
отаман городовий	Дем'ян Кгуджол	Іван Красноперич	Іван Коломак	Лука Захарович Старицький
писар городовий	Олександр Микифорович	Олександр Микифорович		
колишній полковник Уманський	Семен Гродзенко			
колишній полковник Кальницький	Василь Микитенко			

колишній обозний полку Уманського	Павло Красняк			
сотник полковий	Петро Яковенко	Петро Яковенко	Яків Лаврінович Черняк	Григорій Іванович Черняк Герасим Петрович Кованка
Сокільський	Карпо Лутаненко	Павло Олексієнко		Федір Федорович
Кишенський	Хвесько			Григорій Лаврентійович Потоцький
Переволочанський	Андрій Олексієнко			Павло Вакулов
Решетилівський		Іван Сененко		
Келебердинський	Яків Іванович	Яків Донець		Павло Трейнецький
Старосанжарівський	Іван Джеджелій	Самійло Маджар		Іван Федоров наказний
Новосанжарівський	Іван Труш	Кіндрат Тихонович		Дмитро Іванович Левенець
Великобудиський	Дмитро Захарченко	Петро Хоменко		Іван Сулима
Білицький	Хвесько Сірокваша	Василь Шепель		Василь Єфремов син
Кобеляцький	Іван Лазченко	Лук'ян Петренченко		Стефан Бродський наказний
Маяцький		Федір Іванович		
Царичанський		Гаврило Сало		Василь Балясний
Китайгородський		Андрій Білан		Єрофей Семенов
орельський		Михайло Світайло		Йосип Яковлев
нехворощанський				Гордій Савич

Отже, більшість полкової старшини і частину сотників бачимо серед значного товариства полку в другій половині XVII ст. Найповніший на сьогоднішній день реєстр урядників Полтавського полку склав В. Кривошея [17, с.96–109]. На основі цього реєстру визначимо структуру неурядової старшини полку в перший період її становлення (до 1708 р.). З 1648 до 1708 рр. у реєстрі маємо 39 полковників, 16 обозних, 23 суддів, 19 писарів, 28 осавулів, 13 хорунжих, 40 отаманів городових, всі включно з наказними. Зіставлення полкових урядників з реєстру зі списком встановленої нами неурядової старшини полку в той же період дає наступні цифри: 28 із 39 осіб (72%) на полковницькому уряді фіксуються в числі військового товариства полку; з 16 обозних – 12 (75%); з 23 суддів – 18 (78%); з 19 писарів – 4 (21%); з 28 осавулів – 19 (68%); з 13 хорунжих – 4 (31%); з 40 отаманів городових полтавських – 32 (80%). Отже, 68–80% урядників потрапили до неурядової старшини полку. Одразу помітно значно менше представництво у товаристві колишніх хорунжих, особливо писарів. Причому, існує певна відносність цифр, адже одна і та ж особа в різні роки була на урядах від отамана до обозного чи полковника, хоча б наказного. А полкові писарі займали лише цей уряд, і тут підрахунок точний. Чому саме колишні полкові писарі складають найменший відсоток у неурядовій старшині полку в цей період, чи буде ця тенденція сталою надалі – тема майбутнього дослідження.

Аналіз актів Полтавського полкового уряду приводить до висновку, що основна частина записів стосується суспільної верхівки полку. Якщо і згадуються рядові козаки чи міщани, то лише у зв'язку з їхніми справами зі значними людьми полку. Фактично ледь не у кожному записі фігурують значні товариші якщо не полку, то сотень. Традиційне величання Філона Горкуші, Дем'яна Гуджола, Демка Яковенка, Прокопа Левенця, Павла Герцика та інших колишніх полковників козаками полтавськими не вводить в оману, швидше підтверджує думку, що термін «козак» данина узагальненню, де і гетьман також козак [1, арк.46,73,76,84,89,90,104,129]. Більшість наших фігурантів, полтавських козаків, записано ще у реєстрі 1649 р., часто цілими родинами, як, наприклад, полковницька родина Жученків, яка міцно трималася за пернач кілька десятиліть. У сотні Петраша Яковенка бачимо трьох братів Якова, Тимка і Федора Івановичів Жученків [9, с.410–411; 11, с.89]. Тут же записаний син

Якова Жученка Роман Яковенко, який став зятем Ф. Горкуші (інші його зяті згадані у 1667 і 1683 р. – Денис Чудновщенко та Юсько, сестринець Івана Насвета) [1,арк.104;10,с.99]. Рідна сестра Любки Тимчихи Жученкової Вувдя була заміжня за Демком Яковенком, полковником полтавським [11,с.71]. Федір Жученко, одружений з Ганною Ясиківною, мав зятьями Івана Івановича Іскру, Івана Леонтійовича Черняка, Степана Залеського [17,с.384,746,363]. Іван Іванович Іскра називав у 1681 р. братом Андрія Нащинського, а рідний брат останнього, Михайло, у 1694 р. ділив спадок з онучками Юсипа Яковича Іскри Старого [1,арк.192, 277]. З однієї сотні з Жученками у 1649 р. вийшли Кость Кубличенко, Іван Красноперич, Андрій та Федір Бути. Надалі між собою через шлюб дітей породичалися Кость Кублицький з Олешком Кованкою (Петро Кованка одружився з Ганною Костянтинівною [1, арк.332]), а Петро Федорович Буцький називає своїми кривними Романа і Григорія Чамаренків [1,арк.207–209]. У 1671 та 1683 рр.. продають частини однієї спадщини Клим Чорнушенко, Іван Лозицький та Клим Бредненко, що засвідчує спільного предка [1,арк.97, 135]. Зятем Сави Зайця був Олександр Никифорович Чуйкевич, причому вже другим чоловіком Параски Савівни [1,арк. 82зв–83]. На рівні сотницьких родин також простежуються численні родичання. Наприклад, одружилися Василь Герасимович Прогонський, син сотника полкового і Вувдя Самойлівна Маджар, донька сотника старосанжарівського [1,арк.130, 253]. Всі згадані вище особи фіксуються у значному полковому товаристві.

Дані таблиці № 6 доносять персональний склад неурядової старшини полку, представлений у трьох документах 1715–1732 рр.

Таблиця № 6.

Неурядова старшина Полтавського полку в першій третині XVIII ст.

Значкове товариство полку в 1715 р.	Неурядова старшина полку за присягою 1718	Неурядова старшина полку за присягою 1732
Василь Григоренко	Бунчукове товариство	Бунчукове товариство
Петро Куриленко	Дмитро Іванович Левенець	Іван Іванов син Обидовський
Федір Науменко	Іван Іванович Левенець	Іван Василієв син Кочубей
Василь Оржицький		Дмитро Колачинський
Андрій Панченко		Іван Тарнавський
Іван Кобизщан		Іван Левенець, був. полковник
Лесько Миненко	Значкове товариство	Значкове товариство
Савка Рибалченко	Матвій Буцький рукою	Максим Якович
Семен Ємець	Леонтій Миненко рукою	Іван Григорієв Буцький
Іван Шило	Лукаш Старицький рукою	Семен Єремєєв Черняк
Лесько Мищенко (Чорний)	Іван Григорович Буцький осавульський син	Григорій Александров Чуйкевич
Юсип Педченко	Стефан Нерода рукою	Захарій Григорієв Буцький
Семен Тарасович	Гаврило Петрович Гавронський рукою	Федір Панкевич Бойко
Василь Бражник	Іван Іванович Світайло рукою	Леонтій Семенов Балясний
Петро Пушкаренко	Юсько Шульга рукою	Максим Лаврентієв син
Василь Бабич	Антон Скридловський	Василь Дмитрієв син Самарський
Григорій Романович Гоярин	Костя Тарасенко рукою	Федір Денисов син
Левко Бабич	Антон Кованка	Мирон Петров син Кованка
Іван Курган (?)	Павло Матвій Євстафій Іван та Іван Кованки	Остап Петров син Кованка
Пилип Козир	Григорій Іванович Гаєвський рукою	Іван Захарієв син Старицький
Яким Фиренка	Василь Тимофійович рукою	Павло Стефанов син Козельський
Федір Петрашенко	Григорій Романович Гоярин	Іван Андрєєв син Нащинський
Іван Фиренка	Федір Сибелевич рукою	Яків Климентієв син Нащинський
Лук'ян Лисий	Корнило (Данилов?) Бутченко з Павлом сином своїм	Матвій Петров Буцький
Ничипір Виниченко	Гнат Горун з сином своїм Павлом	Степан Алексєєв син Черняк
Кирило І.	Сава Павлович	Іван Пилипів син Черняк (?)

Іван Горун	Васька Григоренко з синами Федором Яковом і Михайлом	Денис Федоров син Сагавець
Стефан Омелар	Панко Бойко	Павло Федоров син Кот
Іван Проскурня	Мирон Кованка	Герасим Яковлев син Мелашенко
Матвій Буцький	Федір Кабижчан	Григорій Йосипов син Бич
Іван Білохвостий	Іван Тросченя	Матвій Пилипів син Сердюченко
Ничипір Кирушенко	Семен Ємець	Михайло Опанасів син
Лукаш Захарович Старицький	Товариство у поході:	Андрій Гординський
Карп Римар	Дмитро Калачинський	Григорій Опанасович
Іван Гаєвський	Хома Маркович	Григорій Штепенко
	Грицько Сухий	Іван Ковальчук
Всього – 35	Всього – 32/37	Іосиф Сезченко
	11 з.т. письменних	Леонтій Минаєв син
	Далі лише значкові у 1732 р.	Андрій Никифоров Сова
Марко Совенко, Яків Севченко, Іван Рабець, Іван Паламарчук, Іван Лишевський, Стефан Лишевський, Никифір Омелянів син Лохвицький, Іосиф Гаврилов, Яків Чабаненко, Гаврило Штепа, Олексій Гаврилів Штепенко, Стефан Піщанський, Яків Бужинський, Павло Лабис.нов, Іосиф Григорієв, Григорій Григорієвич, Остап Чернопольський, Іван Цурка, Іван Максимів син, Матвій Петров син Кованка всього значкових–59		

Після 1708 р. наступив новий етап української історії, в тому числі і для неурядової старшини. Пришвидшується формування нових категорій старшини поза урядами – бунчукового і значкового товариства. У першій третині XVIII ст. бачимо у товаристві нащадків добре відомих родин Полтавщини. Щоправда, якщо придивитися до складу значкових у 1715 р., то помітно невелике число представників самих знаних родів. Зокрема бачимо Пушкаренка, двох Фиренків, Петрашенка, Проскурню, Буцького, Римара і Гаєвського – 8 із 35. Інші – нащадки сотницьких родин, вихідці із товаришів сотень, рядового козацтва та міщанської верхівки. Через три роки, (1718 р.) кількість потужних у минулому столітті полтавських родин, представлена у товаристві, дещо зростає: 16 із 39. Це Левенці, Буцькі, Кованки, Гаєвські, Нероди та інші. Одинадцять значкових товаришів Полтавського полку підписалися під присягою 1718 р. власноруч, що складає 30% всього значкового товариства. В 1732 р. у неурядовій старшині полку бачимо 5 бунчукових та 59 значкових товаришів. Із цих 64 осіб до найвпливовіших родів Полтавщини належало 18 чоловік. Аналіз структури значкового товариства полку за списками, наведеними у таблиці № 6, вимагає чимало місця, тому стане темою окремого дослідження.

На новому етапі частина колишнього значного товариства полку втратила свої позиції і поповнила ряди козаків. Інша частина, навпаки, вийшла на вищі уряди і в середовищі неурядової старшини претендувала на місце у компюті бунчукових товаришів.

Список використаних джерел

1. ІР НБУВ. – Ф. І. – №55256. – 365 арк.
2. РДАДА. – Ф. 141. – 1653. – Спр. 77. – 181 арк.
3. РДАДА. – Ф. 229. – Оп. 2. – Спр. 42. – 789 арк.
4. РДАДА. – Ф. 229. – Оп. 2. – Спр. 54. – 693 арк.
5. ІР НБУВ. – Ф. І. – Спр. 50654. – Арк. 176.
6. РДАДА. – Ф. 140. – Оп. 1. – Спр. 29.
7. РГАДА. – Ф. 140. – Оп. 1. – Спр. 36. – 113 арк.
8. РДАДА. – Ф. 248. – Спр. 8250. – Арк. 734–735.
9. Реєстр війська Запорозького 1649 року. – К., 1995. – С. 407–436
10. Актовые книги Полтавского городского уряда XVII века. Под ред. и примечания В. Л. Модзалевского. Вып. I. Справы поточные 1664 – 1671 годов. – Чернигов, 1912.
11. Актовые книги Полтавского городского уряда XVII века. Вып. II. Справы вечистыя 1664 – 1671 годов. – Чернигов, 1912.

12 РДАДА. – Ф.140. – Оп.1. – Спр.48. – 258 арк.

13.Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные археографической комиссией. Том шестой. 1665–1668. – СПб., 1869. – 280 с.

14.Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные археографической комиссией. Том седьмой. 1657–1663. 1668–1669. – СПб., 1872. – 398 с.

15.Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные археографической комиссией. Том десятый. – СПб., 1878. – 838 с.

16.Окіншевич Л. Значне військо товариство в Україні–Гетьманщині XVII–XVIII ст. //Записки наукового товариства імені Шевченка. – Том CLVII. – Мюнхен, 1948. – 223 с.

17.Кривошея В. В. Козацька старшина Гетьманщини. Енциклопедія. – К., 2010. – 792 с.

18.Кривошея І. І. Значкове товариство Ніжинського полку на початку 40–х рр. XVIII ст.: два нових списки товариства //НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського. Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. Книга 1. Том.19. – К., 2009.– С.271–283.

19.Кривошея І. І. Інститут «товаришів» у польському війську XV–XVII ст. та його вплив на формування неурядової старшини Гетьманщини //Емінак. – 2010. – №1–4(5). – С.34–45.

20. Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687). //НТШ. – Київ – Львів, 2004. – 1086 с.

21.Maciej Franz Idea państwa kozackiego na ziemiach ukraińnych w XVI–XVII wieku. Toruń, 2006.– 476 s.

22.Nageielski Mirosław. Kozaczyzna czasów Władysława IV (1632–1648). //Przegląd Wschodni, t.I, z.4, Warszawa, 1991.– S.791–816.

23.Nageielski Mirosław. Udział Kozaczyzny zaporoskiej w wysiłku zbrojnym Rzeczypospolitej w I połowie XVII wieku // Rzeczypospolita Obojga Narodów i jej tradycie. Studia i szkice. Red.M.Wagnei, J.Wojtasik. Siedlce, 2004. – s.103–123.

Кривошея Ир.И. Неурядовая старшина Полтавского полка во второй половине XVII – первой трети XVIII вв.

Исследуется становление неурядовой старшины во второй половине XVII в. и личный состав войскового товарищества Полтавского полка в указанный период.

Ключевые слова: неурядовая старшина, уряд, войсковое товарищество, значной товарищ полка, Полтавский полк.

Kryvosheya, I.I. Neuryadova starshyna of Poltava regiment in the second half of XVII c. – the first third of XVIII c.

The formation of neuryadova starshyna and membership of a military company of Poltava regiment in the second half of XVII c. is being studying.

Key words: neuryadova starshyna, uryad, military society, znachniy comrade of the regiment, Poltava regiment.